

روزهای شیرین نوجوانی با غزلیات صائب

حسین تولائی

مخاطب نوجوان پیش پا افتاده نیز باشند؛ لغاتی مثل: نسیم، تهی، غبار، مکروه، گوهر، زلف، اندک و... بهتر بود نویسنده به معنی کردن واژه‌هایی می‌پرداخت که برای مخاطب دشوار است یا در غزل مورد نظر معنایی نا آشنا دارد؛ مثل «همّت» که در غزلیات صائب به معنای «دعا» و نیز «اراده» آمده است. و یا کلماتی که در معنی استعاری آمده‌اند؛ برای مثال در غزلی «غواص» استعاره از عارف است که به دنبال گوهرهای الهی است.

این‌که شعر معنی‌پذیر است یا خیر، بحث مفصلی دارد. اما با اطمینان می‌توان

گفت که معنی‌کردن شعر به شکلی که معمولاً در کلاس‌های درس ادبیات فارسی مدارس مرسوم است، از توجه به شعریت شعر می‌کاهد و در ذهن مخاطب نوجوان، این عادت را ایجاد می‌کند که بی‌اندک تلاشی برای درک شعر، تنها به معنایی که برای شعر تدارک دیده شده و به او القا می‌شود، بسنده کند. در این کتاب نیز ابیات به شکل مذکور و با عنوان «به نثر برگرداندن شعر» معنی شده‌اند. سوال این‌جاست که آیا فقط می‌خواهیم شرح غزلیات صائب را بنویسیم یا قرار است در دل این کار ارزشمند برای نوجوانان، بر زیبایی‌های سخن منظوم و شعر هم تأکید کنیم؟ مگر نه این‌که به طور معمول انتقال اندیشه و احساس و پیام نهفته در کلام اگر لباس نظم و شعر بیوشد، تأثیرگذارتر و بهتر است؟ پس با به نثر برگرداندن شعر این موهبت از بین می‌رود. چون برای مخاطب این فرصت را مهیا نکرده‌ایم که خود با بازخوانی شعر تلاش کند تا مفهوم آن را دریابد. در این میان از یک سو شگفتی مشارکت با شعر و شاعر را ذایل کرده‌ایم و از سوی دیگر امکان راهیابی به لایه‌های زیرین شعر را از او سلب کرده‌ایم. به نظر می‌رسد شرح ابیات به تنهایی، معنای شعر را نیز در دل خود دارد و نیازی به شکل منثور ابیات نیست.

نویسنده کوشیده است تا شرح ابیات را با دقت و حوصله انجام دهد. در بخش معرفی سبک هندی نیز به چند آرایه ادبی مهم این سبک پرداخته شده است. از نکات قوت کتاب این است که در کنار شرح ابیات، گاه به توضیح برخی آرایه‌های ادبی پرداخته و همان بیت شاهد مثالی می‌شود برای آن آرایه و به این شکل در ذهن خواننده ماندگارتر خواهد شد. شرح ابیات در این کتاب به گونه‌ای است که خواننده هنگام روبه‌رو شدن با شعر سبک هندی به دلیل پیچیدگی‌های آن دچار سردرگمی نمی‌شود. او درمی‌یابد که نحوه

غزلیات شیرین صائب تبریزی. گردآوری: هادی خورشاهیان. تهران: پیدایش، ۱۳۸۷. ۲۲۰ ص. ۳۵۰۰۰ ریال.

کتاب غزلیات شیرین صائب تبریزی از چند فصل تشکیل می‌شود: تعریف قالب غزل، زندگینامه صائب، معرفی سبک هندی، معرفی شخصیت‌هایی که نامشان در غزلیات صائب آمده است؛ مثل افلاطون، بیژن، حاتم، خضر و... و بخش اصلی کتاب که همان شرح ابیات غزل‌هاست.

در ابتدای کتاب پای «شهرزاد» به صفحه‌ها باز می‌شود. با پیشینه‌ای که شهرزاد در ادبیات فارسی دارد، به نظر می‌رسد که قرار است شهرزاد قصه‌گو، صائب تبریزی را در قالب قصه معرفی کند. حضور شهرزاد قصه‌گو حتی در عنوان فصل‌های آغازین کتاب این گمان را به یقین نزدیک می‌کند: «شهرزاد قصه‌گو چنین گفت/ص ۵»، «و شهرزاد شبی از صائب گفت/ص ۱۱»، «شهرزاد گفت هند دور است/ص ۱۳». اگرچه این شیوه معرفی به دل می‌نشیند و زبان نویسنده کتاب را صمیمی کرده، اما چیزی نمی‌گذرد که کتاب شکل قصه‌گونه خود را از دست می‌دهد و مخاطب با شرح رسمی و معمول غزلیات مواجه می‌شود.

در بخش اصلی کتاب (شرح غزلیات) که دیگر نه از شهرزاد قصه‌گو خبری هست و نه از لحن قصه‌گویی او، نویسنده تنها به رسالت اصلی کتاب که همان شرح ابیات است می‌پردازد. در این بخش نویسنده معتقد است که مطالعه شعرهای سبک هندی آسان نیست، بنابراین در هر غزل لغات مشکل را معنی کرده و سپس بیت را به نثر برگردانده و در خاتمه شرح بیت و نکته‌های ادبی آن را آورده است.

شعر سبک هندی اگرچه زبانی ساده دارد اما سرشار از معانی دور از ذهن است، از این رو شاید مخاطب، و به طور ویژه مخاطب نوجوان، به دشواری بتواند از زیبایی‌های این سبک شعر بهره ببرد. پس ضرورت چاپ چنین کتاب‌هایی احساس می‌شود و می‌تواند گنجینه ادبی ما را غنا بخشد.

اما در بخش معنی لغات مشکل، واژه‌هایی معنی شده‌اند که اتفاقاً نه تنها خیلی مشکل نیستند، بلکه به نظر می‌رسد برای

نویسنده در شرح این بیت، پیش از آن‌که به تشبیه انسانی که قدر نعمت‌ها را نمی‌داند به گل نرگس دست بزند، دربارهٔ نماد گل نرگس در ادبیات توضیح می‌دهد. این شیوه تقریباً در تمام ۳۰ غزل کتاب رعایت شده است و از نکات مثبت شرح ابیات است. در واقع با این روش، مخاطب به غیر از شرح همان بیت نکته‌هایی ظریف می‌آموزد که به گنجینهٔ ادبی وی غنا می‌بخشد و به او در مطالعهٔ غزل‌های دیگر نیز کمک می‌کند. البته اگر خود نویسنده در کنار این ابیات، شاهد مثال‌های دیگری می‌آورد و از این طریق آن نماد یا نکتهٔ ادبی را پررنگ‌تر می‌کرد، خواننده ارتباط بهتری با مطلب برقرار می‌کرد.

با همهٔ این حرف و حدیث‌ها، کتاب *غزلیات شیرین صائب تبریزی* همان طور که نویسندهٔ آن معتقد است، نتیجهٔ آگاهی‌های شعری اوست که بی‌شک برای انتقال به نوجوانان ارزشمند است.

برخورد با شعر سبک هندی متفاوت با دیگر سبک‌هاست. شرح ابیات، در واقع جدا از مباحث نظری که به اطلاعات ادبی خواننده می‌افزاید، جنبهٔ کاربردی نیز دارد؛ بنابراین پس از مطالعهٔ این کتاب، او با دانشی افزون‌تر از گذشته سراغ شعرهای صائب تبریزی و دیگر شاعران سبک هندی می‌رود. چراکه با مضامین این سبک شعر آشنایی بیشتری حاصل کرده و از سوی دیگر لذت گره‌گشایی ابیات سبک هندی را در شرح ۳۰ غزل این مجموعه تجربه کرده است. نویسنده در هر شعر فرصت کافی دارد تا از زاویه‌های متفاوت به اثر بنگرد؛ از معنی لغات گرفته تا شرح ابیات. او منظور شاعر را بیان می‌کند، پس برای این کار باید نگاهی کند به اشاره‌ها، نکته‌ها و نمادهایی که در ادبیات کهن فارسی موجود است. برای مثال:

از این چه سود که در گلستان وطن دارم؟
مرا که عمر چو نرگس به خواب می‌گذرد (ص ۱۱۳)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قصه‌های گزیده از

اَسْكَار وَايِلِد

● شاهزاده خوشبخت ● دوستان وفادار ●
● حکایت بلبل و گل سرخ ●
● موشک استثنایی ● غول خودخواه ●

ترجمهٔ طلیعه خادمان

تهران: خنجرک پبلی، ۱۳۹۵-۱۳۹۶ • تلفن: ۶۶۱۳۳۶۷

عروسک سخنگو

۲۱۳